

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Facilis Et Succincta S.S. Canonum Doctrina

Pirhing, Ehrenreich

Dilingæ, 1690

Titvlvs XX. De Testibus & Attestationibus.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-61641](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-61641)

TITVLVS XX.

DE TESTIBUS ET ATTESTATIONIBUS.

Præcipua probationis species est, quæ fit per testes vivâ voce deponentes; sunt enim testes, qui de factis aliquo legitime vocati testimonium dicunt, attestaciones verò sunt ipsorum depositiones; & quamvis testium alii sint judiciales, alii instrumentarii, alii testamentarii, hic tamen potissimum agitur de testibus judicialibus, qui ad rei alicujus controversam fidem faciendam in judicio adhibeantur, de quibus.

SECTIO I.

De qualitate Testium.

§. I.

Quinam sint habiles, vel absolute inhabiles ad testificandum?

Testes generatim loquendo debent esse idonei, & fideles non conducti pretio, & ut in *c. Placuit i. h. t.* statuitur, Jejuni testimonium ferre debent. Censentur autem idonei, qui per Canones vel Leges non arcentur à testimonio ferendo, & plerumque dicuntur omni exceptione majores. Fideles autem hic dicuntur illi, qui fide digni sunt, & à moribus probati, ut dicitur *Can. placuit. causa. 4. q. 2.* Pretio conducti censentur illi, quibus pro testimonio ferendo pecunia v. g. etiam non perenti oblata fuit. Jejuni verò ut ferant testimonium, de honestate quidem est, & consilio, ratione juramenti, quod à testibus præstandum

est, non autem de necessitate & præcepto; & hinc attendenda est consuetudo, quæ tantum attendit, ut non sint ebrii; sed sobrii, qui testimonium ferunt.

Prohibentur autem de jure, quò minus testimonium simpliciter ferre possint primò impuberes sive pupilli, qui ob infirmitatem judicii absolute à testimonio ferendo excluduntur, (excepto crimine læsæ Majestatis) quamvis puberes facti de illis, quæ tempore impubertatis, cum discretionem jam haberent, viderunt, possint testari. Secundò excluduntur furiosi, quia mente carent, ita ut neque de illis testari possint, quæ furoris tempore contigerunt, quamvis ad se postmodum redierint. Tertio excluduntur regulariter cæci, quia non sufficit semper in teste de auditu tantum, sed sæpè debet de visu deponere, nisi talia essent, de quibus testificari debet, quæ non visu, sed auditu percipiuntur. Quarto excluduntur muti & surdi simul, quia non possunt animi sui sensum commodè exprimere. Quintò non admittuntur ad testimonium ferendum servi strictè dicti (ne ex metu Dominorum veritatem magis suppressant, quàm aperiant) nisi in exceptis criminibus, in quibus etiam inhabiles testes admittuntur, quamvis non sine omni exceptione majores.

☞(o)☞

Qq 3

§. II.

§. II.

An, & quâ ratione infames, criminosi, perjuri, accusati de crimine, vel excommunicati repellantur à testimonio dicendo in judicio?

Infames infamiâ juris inhabiles sunt, ad testimonium in judicio ferendum, tam in Criminalibus, quàm Civilibus, ut patet ex *c. Testimonium 54. h. 8.* cum enim infamibus sine interdicti actus legitimi, testimonium autem fette in judicio inter actus legitimos reputetur, consequenter prohibiti hi illis erunt, ita ut nec contra alium eâdem infamiâ laborantem, ut testis admittatur, nisi in causa criminum exceptorum, aut in subsidium veritatis, quæ aliter haberi non potest (ita tamen, ut sine tormentis credendum illis non sit) vel fame suæ sit restitutus, aut occultâ tantùm infamiâ labore, aut infamiâ facti tantùm, qui à Iudice ex officio vel parte opponente à ferendo testimonio repelli potest.

Neque admitti debent ad testimonium in judicio ferendum criminosi de gravi crimine ipsis objecto convicti, ut habetur in *c. Super eo. 13. & in c. Testimonium. 54. h. 1.* Et quamvis si pœnitentiam egerit de crimine, & sit emendatus, in causa Civili pro teste admittatur criminosis, si nullâ juris infamiâ labore, si tamen in crimine perseveret, nec in Civilibus ut testis admitti debet, cum non sit credendum contra alios illis, qui criminibus implicantur; in Criminalibus verò criminaliter intentatis, nec emendatus in testem admittitur, nisi post publicam, quæ saltem per triennium constanter jam duravit, pœnitentiam &

emendationem, vel si ad probationem tantùm innocentiam Rei testimonium ferat; vel si pars litigans ad videndum testes productos nihil contra eorum crimina opponat, neque Iudex ex officio repellat, aut necessitas eos admittere prebeat, quamvis in nullo horum casuum sint omni exceptione majores.

Perjuri, qui falsum juramento confirmaverunt, ad ferendum testimonium non admittuntur, nec in causa Civili, nec in causa criminali, quantumvis sint emendati, & de perjurio pœnitentiam egerint (quia qui semel perjeravit, pœnitentiam contra se habet, ad perjurium iterum committendum,) ita ut etiam in criminibus exceptis perjuri in testes non admittantur, excepto crimine hæresis, in quo, in favorem Fidei etiam perjuram contra se, quàm contra complures testes admittantur, modò ex manifestis indicibus appareat, quòd non ex levitate animi, aut odio, sed ex zelo justitiæ, & amore Fidei deponant.

Accusatus de crimine, gravi scilicet pendente accusatione, non debet admitti ad testificandum in alia causa criminali, præterquam in criminibus exceptis *c. Non debet 56. h. 1.* Censetur enim, dum accusatio pendet, gravata illius existimatio, cum tamen testes in causa criminali debeant esse omni exceptione majores; ita ut nec pendente appellatione, si de crimine condemnatus appellavit, in causa criminali ad testificandum admittatur; quamvis accusatus admitti possit, ut testis, pendente accusatione, in causis Civilibus, vel civiliter actis, non tamen, ut omni exceptione majori faciens semiplenam probationem, Ex

Excommunicati denique (majore excommunicatione) ad testificandum in judicio admitti non debent, quia inter infames numerantur, prout colligitur etiam ex o. *Veniens. 38. h. t. junctâ Glos. à final.* & cavetur etiam hoc expressè in c. *Decernimus 8. De sent. ex communi in 6.* Ita tamen, ut excommunicatus non toleratus sive vitandus à Iudice repelli debeat, etiam parte nihil opponente, si autem vitandus non sit, possit quidem Iudex à testificando eum repellere, si excommunicatio publicè nota sit, non tamen teneatur, nisi pars adversa de excommunicatione contra talem testem excipiat, quamvis enim hic vitari non debeat, sicut ille, & cum hoc communicare possit, non autem cum illo, pars tamen, cui favor hic factus est, ut cum excommunicato non vitando communicare possit, non tenetur hoc favore sibi concessio uti, & consequenter à testificando eum repellere potest. In crimine tamen hæresis ob favorem Fidei, ad probandum hoc etiam excommunicati admittuntur.

§. III.

Quinam prohibeantur ferre testimonium pro certis personis?

Primò, non admittitur testis in judicio patens pro filio, aut filius pro parente, propter naturalem amorem & affectionem; & hinc extenditur hæc assertio etiam ad matrem, ad omnes ascendentes in linea paterna & materna, ad filios naturales tantum, spurios & incestuosos, ad filios adoptivos, si in patris adoptantis potestate sit adoptivus, imò nec vitricus pro privigno, nec privignus pro

vitrico testari potest, &c. Plures tamen etiam casus referuntur, in quibus filii pro parentibus, aut parentes in causis filiorum testes esse possunt, quos vide apud Auctorem hoc loco relatos, quamvis non in omni casu sint semper omni exceptione majores. Ob hanc tamen etiam naturalis affectionis rationem, nec maritus pro uxore, nec uxor pro marito testificari potest regulariter, nec sponsus pro sponsa, aut concubinarium pro concubina, nec consanguinei aut affines, in causis criminalibus vel Civilibus arduis, pro consanguineo, aut affine in tertio saltem gradu, ut testes admittuntur, nisi modici tantum præjudicii causa Civilis esset, aut in causa Criminali ad necessariam Rei defensionem, & ostendam innocentiam adhiberetur illius testimonium, aut partes expressè contentæ essent, cum vel sit exigua erga alterutram partem testis talis affectio, vel utriusque æquè affectus sit, &c.

§. IV.

An & in quibus casibus testes domestici produci possint, vel familiares, vel amici, & an etiam subditi possint testimonium dare pro suis Dominis?

Triplex dicitur dici possunt aliqui domestici. Primò strictè, sicuti se habent Maritus & Uxor, & nati ex illis liberi, & qui sunt sub patria adhuc potestate; de quibus, quòd pro se invicem testes esse non possint, priore §. dictum. Secundò domestici dicuntur in latiore sensu, omnes etiam famuli & famulæ pretio & mercede conducti, qui in eadem domo sub potestate unius patrisfamilias habitant

tant, & hujus imperio aliquo modo subsunt. Tertio domestici dicuntur in latissima tamen acceptione, qui in eadem domo simul convivunt, & convalescunt, quos alii appellant etiam familiares, & commentales.

De secundi ergo generis domesticis loquendo, quod testes pro Patrefamilias aut Domino esse non possint, nec in civilibus, nec in criminalibus, summitur ex utroque jure *l. etiam 3. Cod. h. t. & ex c. In lueris 24. h. t.* ob periculum scilicet quod in tales personas facile cadit, ne dum Dominis parere, & favere volunt, falsa in deponant, & pejerent. Si tamen defuerit esse domesticus tempore depositionis, ita ut allata ratio locum in eo non habeat, repelli non potest, nisi fraus aliqua, quæ in illius dimissione præsummi possit, aut circa domesticum talem honestas, & integritas omnem falsi suspicionem tollat; aut producat tantum ad innocentiam Domini accusati vel suspecti probandam, aut sciens Adversarius Reus, testes contra se productos esse domesticos Actoris, nihil contra eos excipiat; vel sit utriusque partis domesticus, aut testetur pro Domino contra alium Domesticum; aut producat à Domino in causa difficultis probationis, in subsidium aliorum testium, qui haberi non possint, &c. quamvis in talibus etiam casibus non sint integræ fidei testes, & omni exceptione majores.

Tertii generis domestici, qui familiares, & commentales dicuntur, possunt quidem produci, & admitti debent ut testes in causis eorum, quibus in eisdem modis absque subjectione tamen aliqua convivunt, & in eadem mensa conve-

scuntur, integri tamen omnino, & omni exceptione majores non sunt, nisi maxima vitæ probitas omnem suspicionem tolleret. Pari modo amicus pro amico testari potest, de ipsius tamen fide magis minusve dubitari potest, pro qualitate amicitiae, & iudicis arbitrio; & quavis idonei testes non videantur, quibus imperari potest, à producente eos, si producente testentur, si tamen imperi hic talibus tantum possit ratione talis alicujus Jurisdictionis, admittere cum tanta in tali casu suspicio esse non possit, omni tamen exceptione majores non sunt.

§. V.

An socius criminis, vel bonarius possit esse testis pro socio, vel contra illum?

Quamvis universaliter loquendo, vel contra socium criminis non habeat in testem adhiberi socius criminis, juxta *c. Veniens 10. h. t.* eo quod talis vilis persona, infamis, & criminosa sub sit periculum falsæ depositionis, in illis tamen casibus, in quibus de loco examinari potest Reus, juxta superius dicta, etiam in testem admittitur, & depositio illius, sicuti alterius vilis & infamæ personæ, fidem, sed valde exigentem facit: prout etiam in crimine simonia haberi potest, si civiliter tantum, ad privationem scilicet beneficii agatur, & hic quoque statum socius quidem criminis, non testem muneris fuit, nullum ex sua cooperatione emolumentum accipiendo, prout habetur in *c. Mediatores 1. h. t. in d.*

Sicuti autem socius criminis non potest in testem pro socio bonarius

ad testificandum pro illo, siue sint socii omnium bonorum, siue partis tantum, aut Rei particularis utriusque tamen communis, quia ut sic in propriam utilitatem deponeret; secus tamen est dicendum, si non agatur de re utriusque communi, in hoc enim casu socius in una re non prohibetur esse testis pro socio in diuersa re, aut pro re diuisibili, cum ut sic nihil ex tali depositione specialis commodi haberet.

§. VI.

Qui prohibeantur dicere testimonium contra certas personas?

Primò prohibetur inimicus contra eum testimonium ferre, cum quo gerit inimicitiam. *c. Repellantur. 7. c. Meminimus. 13. c. Cùm oporteat 19. de accusat.* ita ut ne in criminibus exceptis hi possint contra tales esse testes (quia meritò ob malevolentiam falsum depositurus presumitur) si inimicitia sit valde gravis & capitalis, & nondum sit reconciliatus inimicus, neque sit fraude procurata inimicitia, aut non deponat in favorem inimici, vel contra producentem, vel non sit utrique parti pariter inimicus, nec à parte, contra quam producit approbatus, quamvis neque in his casibus sit omni exceptione maior.

Secundò Laicus in causa criminali, quæ criminaliter agitur, non admittitur regulariter ad testimonium ferendum contra Religiosum *c. De cetero 14. h. r.* Non tantum quia plerumque Clericis infesti sunt Laici, ut ait Pontifex in *can. Laicos 5. caus. 2. q. 7.* Sed quia decens non est, ut stato inferior contra statum superiorem in causa criminali testimonium ferat. Et quamvis ad accusandum admittantur, si

suam vel suorum injuriam prosequuntur, ut ait in *cu. c. Pontifex*, neque tamen in his casibus ad testificandum, si criminaliter contra eos agatur, admittendi sunt. Cùm condemnatio non sequatur ex accusatione, sed ex probatione, excipiuntur tamen etiam crimina excepta hæresis, v. g. læsæ Majestatis, sodomiz, simoniz, &c. aut alia notoria & scandalosa, in quibus Laicus etiam contra Clericum testari potest; prout etiam admittitur, si Clericus sit de crimine infamatus; si aliunde veritas haberi non potest, si in favorem Clerici deponat; si famæ tantum probatio necessaria sit; si de crimine agatur civiliter; vel si agatur per modum denuntiationis aut inquisitionis &c. neque tamen semper erit omni exceptione maior. Quin imò nec Clericus in causa criminali criminaliter acta contra Laicum testis esse potest, propter periculum irregularitatis incurrendæ, si agatur causa sanguinis; & quamvis in civilibus, aut si de crimine civiliter agatur, ubi nullum periculum est pænæ sanguinis, contra Laicum Clericus testari possit, fieri tamen hoc debet coram proprio Episcopo, vel eum hujus licentia coram Judice seculari, vel in causa Ecclesiastica coram alio Judice Ecclesiastico.

Tertiò Judæi, pagani, hæretici aliique infideles, & qui à fide Catholica defecerunt, ad testificandum contra fidelem Catholicum idonei non sunt; quia sunt de falsitate ex jure præsumptione suspecti, neque fidem merentur, qui fidem abjecerunt; quod multi etiam extendendum ad Judæos aut infideles recentiter conversos &c. purant, in super admitti eos in testes non posse, etiam si Christiani expressè consentiant. In criminibus

R r

tamen

tamen exceptis, & in quibus casibus veritas aliter haberi non potest, aut si contra alios Judæos aut infideles testentur, etiamsi ab orthodoxo producantur, contra eos &c. admitti possunt, non sunt tamen omni exceptione majores. Catholici verò testimonium contra Judæum aut infidelem nec in causis civilibus nec in criminalibus rejicitur, ita ut nec per privilegia à Principibus concessa Judæi tueri se possint, quò minus per testes Christianos convinci possint *juxta Clement. i. h. r.* Cùm talia privilegia, ut ait Pontifex, Christianæ Religionis probrosa sint, & adversa; & æqualitas in judiciis servanda Actorem & Reum concernat, non autem testes.

§. VII.

Qui prohibeantur ferre testimonium in certis causis?

PRIMò Mulier potest esse testis in causis Civilibus, tam in foro Civili quàm Canonico, etiam in causis matrimonialibus, quæ inter valde arduas censentur, uti colligitur *ex c. Super eo 13. h. r.* ita ut sit integræ fidei, & semiplenam probationem faciat, si una tantùm taliter testetur. (ita tamen ut virorum testimonia mulierum testimonijs præferantur) nisi causa sit feudalis, in qua mulieris testimonium non admittitur, prout expressè habetur in *c. Unico. Qui testes sunt necessarij ad novam investituram Lib. 2. feud. Tit. 32.* (Cùm in his causis feudilibus summæ opinionis testes requirantur) nisi femina illustis esset, quæ & ipsa sub se feudum & vasallos haberet. Et quamvis de jure Civili & Cæsareo mulier etiam in criminalibus testis

esse possit, nisi sit causa valde gravis & ardua, vel ubi agitur ad pœnam mortis vel mutilationis, quibus casibus saltem integræ fidei non erit testis mulier. In omni exceptione major, de jure tamen Canonico in causis criminalibus si criminaliter ad pœnam publicam agatur, ad testandum mulier non admittitur, *ex Mulierem. 17. juncta Gloss. V. Non respicienda causa 33. q. 5. &c.* Ob naturalem mulierum mutabilitatem, & fragilitatem, ac inconstantiam. Nisi de crimine civiliter tantùm agatur per modum exceptionis *c. Tam Literis 33. juncta Glossa V. Faminas h. t.* aut ad procedendum ex officio per modum denuntiationis aut inquisitionis, *c. Quoniam 7. h. r.* aut si criminaliter agatur, si tamen crimine excepto, aut non possit aliter haberi veritas, vel testetur tantùm ad nocentiam Rei ostendendam &c.

Secundò. Puberes seu Minores in causis civilibus testes esse possunt, præterquam si illæ arduæ sint, non tamen in criminalibus, nisi agatur de crimine excepto, aut veritas aliunde haberi non possit, aut procedatur tantùm per inquisitionem; Neque tamen in talibus casibus admissi plenam probationem faciunt, ob præsumptionem judicij nondum satis maturi.

Tertiò. Personæ pauperes, & conditionis admittuntur quidem, ceteris paribus, in testes in causis civilibus minus arduis, cùm testis idoneus non tam ex facultatibus, quàm ex moribus & vitæ probitate desumatur, non tamen in civilibus arduis, & criminalibus ad cavendum periculum falsæ depositionis, quàm suspicantur jura per promissio-

nem, aut datam pecuniam facile à paupere tali, aut vilis conditionis homine obtineri posse; & hinc in quocunque casu admittatur talis, omni tamen exceptione major non est, quamvis per torturam purgata sit falsæ depositionis, & lucri captandi causa suspicio; si tamen arbitrio Judicis, aut partis omnis suspicio fraudis etiam penes pauperem abesset, aut fides pauperis per alios plures testes idoneos iuaretur, posset etiam illius testimonium ut integræ fidei admitti, cum nec sola paupertas, nec sola vilis conditio personæ vitio illi verti debeat.

§. VIII.

*An, & quæ ratione prohibeatur
quis testimonium ferre in propria causa.*

Neminem in propria causa testem idoneum esse, communis & generalis regula docet, ob suspensionem scilicet sinceræ depositionis in propria causa propriam utilitatem spectante; & ob hanc causam neque ille testis idoneus videtur, qui similem causam in iudicio agit, propter quam in testem hic & nunc producit, nisi aut protestatio prævia de nullo proprio commodo querendo in tali testificatione eum idoneum faciat; vel agatur tantum de modico emolumento, vel non possit aliter haberi veritas, vel testetur talis tantum in causa suæ communitatis.

Sed nec in illa causa potest quis esse testis, quam ad iudicium ut Actor vel accusator detulit, ne probando talem suam actionem, aut accusationem in propria causa testis esse censeatur; & quamvis si processit per viam denuntiationis

charitativè, non tam ad puniendum, quam emendandum peccatum, possit in illa causa testis esse juxta *c. In omni 4. h. t.* Si Judex tamen judicialiter procedat, ad puniendum denuntiatum, ad deponendum, v. g. ab officio aut beneficio, tunc in criminibus gravibus, aliisque magni præjudicii causis non potest esse testis denunciator, quia in talibus casibus non est recedendum à communi juris regula, quod idem Accusator seu Actor & testis esse non possit, nisi qui publicæ auctoritatis ad denuntianda crimina ex officio suo sit deputatus (cui merito major fides haberi debet, quam alii cuiusque denuntiatori) aut agatur de peccato evitando, neque possint alii testes haberi.

Judex autem in ea causa, quæ coram ipso adhuc pendet, non potest in testem produci, ob nimiam pro causa tali in suum honorem decidenda affectionem; & si agatur apud alium Iudicem appellacionis v. g. de justitia, vel injustitia late à priore Iudice sententiæ, non potest produci in testem, ne in causa sua ob affectionem ad sententiam à se latam sit testis quodammodo, quamvis in priore casu, si necessitas sit, ne pereat jus partis, ob defectum probationum, peti possit à parte, quæ illius testimonio indiget, ut alius ipsi Iudex substituatur, & sic ipse in tali casu testari possit, prout colligitur etiam ex *c. Dilecto 40. h. t.* quin etiam ex *c. Cum Dilectus 32. de electis.* colligitur, quod testis esse possit Iudex in illis, quæ aliis, quam Iudicibus cognita esse non possunt, cum in aliis etiam casibus testes suspecti admittantur, ob necessitatem, seu inopiam probationis; & ex *Glossa communiter recepta in cit. c. Dilecto*

Et *V. recusatis h. t.* habetur, quod Ordinarium possit coram suo Vicario testimonium dicere in causa, quæ coram Vicario agitur, & ex potiore ratione potest etiam delegans coram delegato testimonium ferre, cum in neutro casu in causa coram se pendente, sed alteri delegata testimonium dicat.

§. IX.

De testimonio ferendo ab Advocato, vel Procuratore, Herede, vel Legatario, & aliis quibusdam.

Nequè Advocatus, neque Procurator in ea causa, in qua fuit Advocatus, vel Procurator, in testem admittendus est, uti habetur ex *can. Si testes 3. §. Patroni causa 4. q. 3. & ex c. Insuper. 6. h. t. junctâ Glossâ.* In calu (propter præsumptam scilicet affectionem ad hanc causam) etiam finito officio, aut si velit deponere, aut deposuerit officium Advocati aut Pronuntiatoris in tali causa, in secunda v. g. instantia, sive in judicio appellationis, uti habetur ex *c. Romana 3. h. t. in 6.* nisi contra eum produceretur in testem, cui in prima instantia favit, cum esset in tali casu ratio affectus ad causam, prout etiam non habetur, si nondum cœpit agere in judicio, aut si pro illo quidem, cujus Advocatus v. g. in una causa fuit, in alia tamen causa in testem produciatur. Et cum allata ratio etiam probet contra Curatorem, vel Tutorem in causa pupilli sui, aut minoris, contra Administratorem, Syndicum, & Actorem in causis cœptorum negotiorum ab illis ageendorum, &c. consequenter etiam

de his intelligi debet, quod dictum in Advocatis & Procuratoribus.

Mediator verò, sive ille, qui inter contrahentes v. g. conciliator, & mediator quasi fuit, non potest ordinariè in negotio, cujus mediator fuit, testis esse, rationem sæpius jam allatam, si tamen utraque pars sive litigantes consentirent in eum, ut testem, in tali negotio potest invitatus etiam compelli, ut sic testis, *per Glossam receptam in c. 1. V. Circulator in 6.* vel si favor matrimonii ab eadem ficatione pendeat, aut admittatur, non probandam validitatem contractus, & tantum ad probandam circumstantiam aliquam, vel ad infirmandum contractum, cum ratio affectus in talibus casibus patum, vel nihil probet.

De Herede aut Legatario quod dicendum sit ratione testamenti, in quo Heres vel Legatarius scriptus est, *per Lib. 3. De Testamentis* dicitur, et per locum etiam patebit, quod in judicio pro valore testamenti asserendo non admittatur in testem Heres, aut Fideicommissarius universalis, admittatur autem Legatarius, seu Fideicommissarius particularis.

De venditore res certa est, quod emptore in causa rei venditæ testis esse non possit, quia restatur ut sic in proprium interesse, cum evidè re venditæ talis venditor ad pretii, & damnationis quæ patitur emptor, restitutionem. Donans verò pro donatario, & in favore donatarii testis esse non potest in causa donatæ, ob affectum, quem habet ad stabilitatem donationis, sed nec fidei-jussor testis esse potest in causa, in qua fidei-jussit, contra creditorem debitorem.

pro quo fidei iussit, neque principalis debitor in causa sui debiti, cum ubique proprium interesse interuenit.

§. X.

An in causa Universitatis, vel Collegii is, qui est pars, vel membrum ejusdem, possit testimonium ferre?

Respondetur affirmativè, juxta c. Insuper. 6. & in c. Cum Nuntius 12. h. t. quod verum est de Collegio, seu Universitate, tam Seculari, quam Ecclesiastica, ita ut quilibet in particulari, etiam si talis communitatis pars sit, in testem pro sua communitate admitti debeat, cum non ferant in propria causa testimonium, sed pro jure Universitatis, quod distinctum quid est à jure singulorum: Et quamvis ex tali pro Universitate testimonio commodum aliquod tales testes habeant, hoc tamen non censetur tantum, ut falsum depositurus in bonum suæ communitatis videatur talis honestus, & bonæ vitæ testis: quod si enim magna singulorum utilitas conjuncta esset cum jure Universitatis, illorum testimonium, qui magnam exinde utilitatem haberent, non audiretur, cum in effectu hi agerent de proprio commodo; prout etiam non admittitur membrum Universitatis in causa criminali in favorem Communitatis, aut in causa Civili valde ardua, ubi testes omni exceptione majores requiruntur; neque admittitur talis pars Communitatis in favorem hujus deponens, si valde parva sit Communitas, cum hi tales potius inter domesticos numerandi sint.

De Episcopo verò aut alio Ecclesiæ Prælato dici quidem potest, quod in causa suæ Ecclesiæ vel Monasterii in testem admittendus sit, prout patet ex inscriptione c. Insuper 6. h. t. Si tamen Prælati Procuratorem in judicio constituat, qui suo nomine agit, non potest esse in ea causa testis, cum in tali causa actor principalis ipse Prælati habeatur, & consequenter, neidem sit actor & testis, admitti in testem non debet, sicuti nec admitti debet in testem, casu quo Collegium non habeat, sed solus administrat, & solus agat, vel agat de redditibus suæ mensæ.

SECTIO II.

De numero, juramento, & depositione testium.

§. I.

Quot testes requirantur ad legitimam probationem, & plenam fidem faciendam?

Orordinariè ad probationem rei gestæ requiruntur, & sufficiunt duo testes idonei, & omni exceptione majores, tam in profanis, quam Ecclesiasticis, tam in Civilibus, quam in Criminalibus causis, prout ex capite 17. & 19. Dentronomii habetur, & ex c. In omni 4. & c. Licet 23. h. t. Sunt quidem aliquæ causæ, in quibus de jure plures, quam duo, aut tres testes requiruntur, prout etiam patet ex Can. 2. junctâ Glosiâ V. Præsul. Caus. 2. q. 4. De consuetudine tamen hodie non omnia observantur: & quantumvis hac in re quoad numerum tes-

R r 3 stium

De Iuramento Testium.

stium requisitorum multa possit consuetudo, non potest tamen facere, ut unus testis, cuiuscunque sit dignitatis, plenè probeat, cum talis consuetudo apertam occasionem præberet multis calumniis, perjuriis, iniquis oppressionibus &c. nisi gravis valde necessitas, aut evidens utilitas consuetudinem talem, aut statutum tale exigeret, prout de facto in causis judicialibus levioribus, nihil tertio præjudicantibus, in causis summariis, in causis quibusdam non judicialibus; cum agitur de evitando peccato; in denuntiatione inhabilitatum ad Ordines suscipiendos, vel ad beneficia Ecclesiastica obtinenda; ad probandam Rei innocentiam; vel casu quo partes consentiant, ut unico testi plena fides habeatur; vel hic sit Officialis, ad denuntiandum constitutus; vel de proprio actu testetur &c. unius testis testimonium sufficit; in genere tamen etiam dici potest, quamvis unus testis plenam fidem non faciat ad causam decidendam, si tamen sit omni exceptione major semi plenè probat, de eo quod in iudicio deponit, & sufficientem præsumptionem facit ad inquirendum, citandum, & torquendum etiam reum, & conjunctum cum aliis iudiciis & præsumptionibus plenam fidem facere potest saltem in civilibus causis; & quamvis unicus testis, etiamsi fide dignissimus sit, testis omnino inhabilis defectum non suppleat, putant tamen aliqui per unius superabundantem fidem aliorum testimonium minorem habilitatem suppleri posse, quia quod imperfectum est, per aliud suppleri potest, non autem quod omnino nullum est.

Quod testis non jurati qualibet modo ille sit, testimonium nihil probat in iudicio, ex utroque jure patet, *L. 1. de iurandi 9. Cod. h. t. c. Nuper 51. h. t. &c.* ad teste, antequam deponat, juramentum exigitur non calumnie, sed veritatis. Et quod nec pretio, nec amore, nec odio, nec terrore, nec ex alio simili motivo moveatur ad testimonium dandum; & quod depositiones suas ante eorum publicationem nemini sit revoluturus. Et quamvis in quibusdam criminalibus ea praxis observetur, ut testium depositiones fiant, antequam ab eis juretur, moneantur tamen exprime, ita deponant, ut possit postmodum depositiones suas juramento confirmare, depositio taliter facta nunquam ad sententiam ferendam (in re alicujus momenti) inducet iudicem, nisi juramento depositiones illæ fuerint confirmatæ, & quidem in iudicio, non extra illud. Debet autem testium juramentum esse corporale tangendo Evangelium, nisi consuetudo aliam praxim duxerit, aut specialia alicubi privilegia personæ aliquæ habeant, ita ut illis non juratis credendum sit. Potest tamen etiam ab adversa parte, contra quem testes producuntur, si exprime consentiat, remitti hoc juramentum, ut constat ex *c. Tuis 39. in 1. a. Gloss. V. de mittatur h. t.* (cum suppliciter assertio in proprium præjudicium contentum esse possit, in cuius favorem juramentum hoc introductum est) exceptis causis criminalibus capitalibus, & causis ma-

monialibus, ubi agitur de valore matrimonii, quia in hoc casu vertitur periculum anime, in illo casu publica vindicta juramentum exigit, prout etiam publicum bonum tale juramentum exigit, si agatur de beneficio Ecclesiastico.

§. III.

De forma & modo, quo testes deponere debent, & quomodo delicta occulta per testes probari possint?

Testes presentes quidem in loco iudicii testimonium rogati, & à partibus producti deponere debent, non tamen in scripto, sed vivà voce, de his, quæ aliquo sensu corporeo perceperunt, prout habetur in *Can. Testes 15. Caus. 3. q. 9. juncta Gloss. V. Qui noverunt* (ut Judex scilicet cognoscere possit, quo vulcu, quâ constantiâ vel trepidatione &c. testimonium deponant) nisi consuetudo, aut necessitas aliud jubeat.

Delicta occulta, uti est fornicatio, adulterium &c. probantur quidem per testes juratos, sufficit tamen, si deponant de auditu, & de indicis, quæ criminalia comitantur, vel præcedunt, & communi famâ adjuventur, ita tamen ut pro diversitate circumstantiarum, aut causæ major vel minor probatio sufficiat; multum tamen hac in re, quæ evidenter probari non potest, Judicis arbitrio relinquatur.

§* * §

SECTIO III.

De Testibus, de Credulitate, & singularibus; & testibus inter se, vel sibi ipsis contrariis.

§. I.

An, & quam vim probandi habeant Testes de credulitate?

Testes, qui non deponunt, quod rem sciunt proprio sensu perceptam, sed quod credant ita se habere, eò quod à Viris fide dignis audiverint, dicuntur testes de credulitate, quibus etiam si plures eorum sint, qui taliter jurati deponunt, fides tamen plena non habetur (quia testis de sua non de alia scientia deponere debet, de illis scilicet quæ ipse vidit, vel audivit, non de illis, quæ ex aliorum relatione didicit, quæ depositiones multis plerumque conjecturis, quibus periculum fallendi subest, nituntur) etiam si fama publica cum tali depositione concurrat. *Tam literis 33. h. t. juncta Gloss. V. de audiu.* Admittuntur tamen etiam testes de credulitate eorum, quæ ex aliis audiverunt, ad fidem aliquam faciendam in casu necessitatis, si suæ credulitatis rationem reddant; in causis quæ directè probari, & certè cognosci non possunt, ad probandam rei innocentiam, si concurrant alia adminicula, præsumptiones, vel indicia; si deponant super factis antiquis, ætatem hominum de factis viventium excedentibus, si deponant de illis, quæ facta sunt tempore pestis; si deponant ad probandam consanguinitatem, vel affinitatem &c. saltem si agatur ad vitandum

tandum peccatum, & conditiones requisitas in *c. Licet 47. h. t.* habeant, ac deponant ab eadem persona, & quidem eodem loco ac tempore &c. audivisse se; in quibus casibus, si non in omnibus plena fides ex talium testium depositione habeatur, potest tamen infamato, & contra quem taliter depositum est, indici purgatio canonica, uti patet ex *cit. c. Tam Literis &c.*

§. II.

De Testibus singularibus; eorumque probatione.

Contestes in hac materia dicuntur illi, qui unum idemque factum testantur, singulares verò testes dicuntur illi, qui de diversis factis testantur; & hæc testium singularitas alia est adversativa, si dicta eorum testimonia, vel depositiones inter se repugnent. Alia est diversificativa, si testes deponant de factis non contrariis sibi invicem, sed diversis & nihil se mutuo juvantibus, prout factum est in casu *Capituli Cùm tamen 16. h. t.* Alia denique testium singularitas est cumulativa, sive admniculata, si deponant scilicet testes de actibus diversis, se mutuo tamen adjuvantibus, quia depositiones talium testium diversæ quidem sunt, ad eundem tamen finem tendunt, ut si de possessione agri sit quæstio, & testetur unus vidisse se Titium seminasse agrum talem, alius verò testetur vidisse se, quòd Titius hunc ipsum agrum mensus fuerit. His notatis.

Certum est primò, testes ut plenam fidem faciant, non debere esse singulares, contraria, vel diversa prorsus testificantes, sed debere esse contestes de uno eodemque facto in specie testificantes,

prout habetur, ex *c. Bona 23. de electis ex c. Cùm dilectus 32. eodem. junctâ Glor. rã. V. Probatio. & ex cit. c. Tam Literis junctâ Glor. rã. V. soli.* Ita ut non tantum in substantia delicti convenire debent testes, sed in tempore etiam & loco, ut plenam ad condemnandum reum puniendum pœnâ ordinariâ fidem faciant. Possunt tamen magnam contra Reum præsumptionem facere, si de diversis actibus diverso tempore factis deponant; & si deponant de diversis actibus, murò tamen se adjuvantibus, possunt non tantum in casibus plenè nonnunquam probare, sed etiam in causis criminalibus, ut loquitur de actu suâ naturâ successivâ, & iterabili, & hic testatur se hodie vidisse in tali loco v. g. Titium, alter testatur altero se die in eodem loco vidisse Titium &c. vel si testatur hic, ex oculis suo mo turbatum exire se vidisse Titium, alter testetur vidisse se fugientem Titium. Tertius testetur de oculis & longa inimicitia.

§. III.

An, & quando probent testes inter se contrarij?

Nihil probant, si duo tantum probentur, & hi sibi invicem contrariantur in suis depositionibus (cùm utriusque pro utraque parte contradicentis non habeatur testis tantum) nisi alter testis in tantum prævaleret alteri dignitate, & vitæ bonitate, ut Juramentum ipsi offerri posset à Judice in supplementum probationis, cùm sapè non tam ad materiam, quàm ad qualitatem testium attendendum sit, & hinc si plures testes probentur

producantur, quorum aliqui pro certo quodam facto deponunt, & contestantur, unus verò his contradicat, non evertit quidem hic plenam probationem à contestibus habitam, si omnes illi fuerint idonei testes, potest tamen hic unus, si multum dignitate ermineat, multum minuire fidem illorum, ut juramento suppletorio locus esse possit. *c. In nostra 32. h. t.* Ex quo cap. etiam habetur, quòd in casu plurium pro utraque parte testium productorum Judex etiam attendere debeat ad qualitates depositionum, qui probabiliora & vero similiora deponant, & in casu aequalium depositionum pro reo in favorabili causa sit pronuntiandum, & universim etiam dici potest, quòd testibus nonnunquam pro una parte productis, qui contradicunt alterius partis testibus, plus credendum sit, veluti si testes unius partis sint melius informati. Secundò, si hi in specie deponant, cum alii tantum deponant in genere. Tertio, si dicti sui rationem hi reddant, alij verò non. Quarto, si ab honestiore & digniore persona producantur; illi verò à minus digna & vili. Quintò, magis etiam creditur testibus affirmantibus, quam negantibus, si deponant super negativa ad locum, tempus &c. quæ cadunt sub sensum, coarctata.

§. IV.

An, & quomodo testes contraria deponentes sint conciliandi?

Conciliatio hæc testium dissidentium ad Judicem pertinet, qui ita interpretari eorum depositiones debet, si fieri possit, ut de diversis actibus videantur testati fuisse, ad vitandam contrarietatem & perjurium, ut colligitur ex *c. Cum Pirhing. Compend.*

tu 16. h. t. (delictum, enim non est facile præsumendum, aut puniendum. *juxta Regul. 2. de Regulis juris*) ita ut testes habeantur singulares, nihil sibi contradicentes, nisi manifesta sit contrarietas *juxta Glossa in c. In nostra 32. V. Adversa. h. t.* Debent autem testes dissidentes sic conciliari, etiam si ex parte una plures eorum sint, quam ex parte altera, quia eadem militat ratio etiam in hoc casu, ita ut in significatione minus propria alterius dictum summi nonnunquam possit, modò talis conciliatio sit probabilis, & non fiat ad effectum condemnationis in criminalibus, neque fiat circa actum non reiterabilem &c.

§. V.

An probeat testis varians, vel sibi ipsi contrarius?

Testis varians, qui in judicio summario aut in negotio inquisitionis deposuit, si postmodum in judicio plenario & ordinario diversa deponat, super eodem facto, & coram eodem Judice, quamvis juratus deponat, non valet testimonium *arg. c. Per unam 10. De probat.* Cum enim veritatem se dicturum spondiderit, aut juraverit, contraria autem vera esse non possunt, merito de falsitate suspectum se facit, & nihil probat, si tamen in ejusdem judicij instantia, & inter easdem personas, denuò examinatus testis contrarium dicat ei, quod in alio examine prius dixerat, tum regulariter statuit priore ejus dicto, si utrumque sit judiciali juramento firmatum. *Argu. cit. c. Per unam, & colligitur ex c. sicut 9. h. t.* (Neq; enim in potestate testis debet esse, parti pro qua prius deposuit, postmodum præjudicare, & evertere per negationem

ius, quod prius illi tribuerat) nisi in continenti dictum suum revocet, & corrigat. *Præterea 7. De testibus cogend.* Vel nisi probabilissimam rationem sui erroris afferat, si ex intervallo contrarium deponat; vel nisi prior depositio facta fuisset extra torturam, posterior in tortura, si personæ sint tales, ut fides illis non habeatur extra torturam; vel posterius dictum variis præsumptionibus & conjecturis adminiculatum sit, vel prius dictum in iudicio nullo, aut sine Juramento depositum sit, vel in causa hæresis contrarium dicat posterius, quam prius dixerat.

Quod si verò contrarium dixerat testis extra iudicium illi, quod in iudicio deposuit, regulariter standum est illo, quod in iudicio deposuit, non tantum iuramenti, sub quo in iudicio deposuit, cum extra iudiciale dictum sub nullo iuramento dictum fuerit, sed ad evitandas etiam perjuriorum pœnas, & ob reverentiam iudicij, nisi utraque deposito iuramento firmata esset, aut prima, depositis multis conjecturis & præsumptionibus adminicularetur &c. quamvis prius extrajudiciale dictum multum detrahac iudiciali depositioni, ut in tali casu Iudex sententiam ferre non possit ad depositionem talem iudicalem.

SECTIO IV.

De productione & receptione Testium, eorumque examinatione.

§. I.

Quando producendi, & recipiendi sint Testes.

EX dictis jam patet, regulariter quidem & ordinariè producendos ac re-

cipiendos testes esse post litem contestatam, plures tamen esse causas & causas in quibus produci, & recipi possunt etiam ante litem contestationem, pro Tit. 6. dictum, & habetur etiam c. *Colim 34. & e. Significavit 41. h. t.* Postquam tamen casu quo tempore lata sententia testes quidem adhibiti fuerunt, sed nolum super his instrumentum publicum confectum sit, petente eo postmodum pro quo sententia lata est, implorato iudicis officio testes denuò vocari, & depositiones eorum in instrumento publico in scripturam à Notario redigi, ut sumitur ex c. *Albericus 42. h. t.*

§. II.

Quoties testes produci possint, & an testes jam alias producti iterum reduci possint in eadem causa?

REGulariter non nisi tres producti testes admitti possunt, quod si eisdem testes, si testificati non dicantur, produci possint iterum, ut in antiquis articulis, vel etiam novis, c. *stientis 46. h. t.* Ex causa tamen publica cum solemnitate legali quarta etiam productio testium dari, & concedi potest. *In causis 15. & c. Ultra 55. h. t.* nec potest per se renatam testium multitudine, & multam illorum depositionum lites nimium protrahantur, & ne periculum sit evulgandorum eorum, quæ testes deposuerunt, aut subornationis aliorum, nisi prius quam tertia productio ab utraque parte ulteriori productioni renunciarint: & quamvis quarta productio testium ex causa concedi possit à Iudice, debet tamen pars petens quartam productionem præstare Juramentum, quod attestaciones testium nec sine

adverse partis . nec per se , nec per alios suppresserit , aut occultaverit , quod depositiones testium non exploraverit , nec perscrutatus sit (non obest tamen , obiter eas legisse tantum , aut referri audivisse , cum ex tali casu nulla videatur subornationis præsumptio posse oriri) & quod hanc quartam productionem non petat malitiosè & dolosè , &c. in quibus consistit solemnitas illa legalis , cujus meminerunt jura : quâ suppositâ , si tamen cesset subornationis præsumptio , & partes non renuntiaverint ulteriori testium productioni , potest illa pars , quæ petivit quidem ulteriorem productionem , cui tamen illa concessa non fuit sine justa causa , à gravamine hoc & sententia hac interlocutoria , quæ vim definitivæ habet , non tantum de jure Canonico , sed etiam de jure Civili appellare , cum beneficium à lege indultum non sit alicui auferendum , juxta Reg. Juris 17. in 6 prout deciditur etiam in c. Significaverunt. 26. h. t.

§. III.

Quomodo producendi, & recipiendi sint testes : & quomodo puniantur impediens productionem & receptionem eorum ?

Ad testium validam receptionem debet pars contra quam producuntur , citari , c. In nomine 2. h. t. (ne videantur recepti tantum in favorem producentis , & in odium alterius partis absentis) ita tamen , ut pars adversa citari tantum debeat , ad videndos testes , qui contra eam producuntur , & articulos super quibus producuntur , ac audienda eorum jura-

menta , non tamen ad audiendas eorum depositiones & dicta , quæ secreto & sigillatim à Judice coram Notario recipienda sunt ; & est hæc citatio usque admodum necessaria , ut nullius momenti sint contra non citatum receptæ attestaciones , nisi Iudex ex officio procedat per inquisitionem generalem , aut periculum sit in mora , vel ratione causæ , vel ratione testium aliò abitorum , vel ratione probationum aliàs omittendarum ; aut pars , contra quam producuntur testes , per se sit præsens , ita ut nulla citatio necessaria sit.

Qui verò testes impediunt , quod minus testimonium perhibeant veritati , aut ne producantur , & recipiantur , sunt excommunicandi , prout constat ex c. Constitutus 45. h. t. Et si qui juraverint , testimonium se non duros contra partem aliquam , hoc juramento velut iniquo non obligantur , & compelli possunt ad testificandum , si attestaciones nondum sint publicatæ , nec renuntiarum productioni testium. c. Intimavit. 18. h. t. Debent autem testium attestaciones sumptibus producentium fieri , cum regulariter sumptus ille præstare debeat , in cujus gratiam a Deus celebratur.

§. IV.

De examine Testium , & in primis à quo sint examinandi ?

Examinandos esse à Iudice , constat ex authen. Vi defuncti. Co. cap. 11. ludi etiam. Novell. 60. junctâ à Gloss. V. testibus. Ita tamen ut possit Iudex eorum longè fortassis absentium , examen alteri committere , & depositiones descriptas

sibi transmitti postulet. Prout habetur in l. Iudices 18. Cod. de fide instrum. § c. Constitutus 3. §. Præterea. De fidei iussor. § c. 2. De iudic. in 6. etiam extra iudicium recipiendos, & solum ministerium sive nuda executio examinis post receptos, & approbatos jam testes committatur; nisi sint causæ criminales, in quibus ipsemet Iudex testes recipere, & examinare debet, ut, si res exegerit, tormentis subiiciantur: vel nisi illi, qui in testes producuntur, sint personæ privilegiatæ, aut ægrè venire possint ad locum Iudicii, quibus, ut domi suæ per submissas personas idoneas examinentur in causis saltem civilibus, conceditur, ut constat ex l. Ad personas 15. ff. De iurejurand. § c. Si qui testium 8. h. r.

§. V.

Quomodo examinandi sint testes?

Non plures simul, sed singulos sigillatim, & secretò examinandos esse ex c. Venerabili 52. h. r. constat (ad cavendum scilicet omne periculum, ne ex favore potius, quàm veritate idem deponat aliquis, quod alter deposuit) & ex c. Cum causam 37. h. r. patet, quòd diligenter sint examinandi, non solum super negotio seu causa principali, sed etiam de ratione seu causa scientiæ, de personis testium, & singulis circumstantiis; neque enim censetur scire, qui nescit rationem seu causam reddere ejus, quod asserit. Abstinentium tamen est non solum ab incongruis & nihil ad rem facientibus interrogacionibus, sed etiam à nimium exquisitis, consideratâ qualitate personæ, quæ examinatur, & semper moderari de-

bet Iudex nimium testium multitudinem, ita ut non permittat ultra quodvis genarium numerum testium multitudinem super uno eodèque articulo concedere.

SECTIO V.

De publicatione attestacionum.

§. I.

Quomodo faciendâ sit attestacionum publicatio, & an pertineat ad substantiam processûs? Item an attestacione recepta in uno iudicio publicanda sint, & probent, & fidem faciant in alio iudicio?

Examinatione testium factâ, & postquam ulteriori productioni recitari partes, ad quam faciendam à Iudice induci debent, debent attestacione in secreto receptæ, utrâque parte presente, vel alterâ etiam absente, si contamen fuerit, & contumax declarata publicari, non quidem quasi ad substantiam processûs iudiciarii hæc publicatio pertineat, & consequenter ipsius testis nullo nullam reddat sententiam legitime (quia sine examinatione testium ex instrumentis v. g. potest ferri sententia) sed quòd necessariò ex præcepto recipitur, ita ut si omissa sit, quamvis appellare pars illa possit: possunt tamen attestaciones in priore iudicio receptæ altero iudicio, si super eadem causa & per iisdem articulis, & inter easdem personas, &c. fuerit, publicari (quia iudicia etiam in alio iudicio fidem faciunt).

& successor in iudicio idem quasi Iudex cum priore censetur) & omnibus profunt, quibus prodesse potest res iudicata. Neque tamen receptæ attestaciones inter partes principaliter litigantes ad petitionem tertii intervenientis in iudicio publicari debent, etiamsi illius aliquo modo interfit (ne videatur præjudicium aliquod partibus principaliter litigantibus inferri) quamvis si iuri suo velint partes cedere, publicatio fieri possit, prout colligi potest ex *c. Constitutus* 30. *h. 2.*

§. II.

An attestaciones receptæ per Arbitrum & publicatæ fidem faciant, ac probent coram Iudice ordinario, vel delegato?

Resp. Probare, & fidem facere coram Arbitris receptas attestaciones, sicuti & alia acta Iudicii instructoria causæ, sive quæ respiciunt factum, & merita causæ etiam coram Iudice ordinario aut delegato, si testes mortui sint, vel si vivant adhuc, in optione partis litigantis est, contra quam testes producti fuerunt, an attestacionibus habitis acquiescere velit, an malit de novo audiri testes, prout deciditur in *c. Presentata* 30. *h. 1.* Quamvis enim acta coram arbitris stricto iure non debeant valere ut acta judicialia, cum arbitri tales nullam jurisdictionem habeant, quia tamen arbitria ad instar iudiciorum redacta sunt *l. 1. ff. De recept. arbit.* manet etiam ex æquitate sua talibus attestacionibus probatio, præsertim cum mortuis testibus, si eorum attestaciones nihil probarent, perire sæpius posset probandi facultas, & jus alterius periclitari. Hæc tamen in-

telligi non debent de actis ordinatoriis litis sive iudicii, quæ pendent ab instantia iudicii, consequenter hæc expirante, debent illa repeti, nisi partes renuntiare possint, & velint.

§. III.

An post publicationem attestacionum idem testes, vel alii super iisdem articulis, vel contrariis produci, & recipi possint, vel non?

Articuli, qui parti proponenti probandi regulariter sunt, alii dicuntur antiqui, alii dicuntur novi, alii dependentes ab antiquis; antiqui dicuntur, qui jam ante propositi fuerunt in libello super quibus, si testes legitimè jam producti, & recepti fuerunt, ac attestaciones publicatæ, jam non amplius aut alii admittuntur, ut ex dictis patet. Novi sunt, qui non sunt propositi, & ad causam motam sunt impertinentes, neque juvant intentionem Actoris, aut Rei, qui articuli omnino rejiciuntur à Iudice, neque super illis testes admittuntur ad probandum frustra, quod probatum nihil facit ad causam motam. Dependentes denique articuli ab antiquis sunt, & dicuntur illi, qui propositi ac probati adjuvant causam seu intentionem litigantis; qui facti quidem necessitate sub prioribus continentur, non tamen necessitate probationis, prout habetur in *c. Cum Ioannes* 10. *De fid. instrum.* super quibus articulis nova probatio admittitur, nisi articulus talis virtualiter etiam quoad probationem contineretur in antiquis, ut sic enim antiquus censeatur, & nulla nova illis probatio post publicatas legitimè attestaciones admittetur.

Inter contrarios verò articulos ea est differentia, ut alii dicantur directè contrarii, alii indirectè: directè contrarii dicuntur, qui directè adversantur articulo à producente per testes probato, & super his probatorii testes post legitimè publicatas attestaciones nò admittuntur, ob periculum fraudulentæ alicujus subornationis. Indirectè contrarii dicuntur, qui testium depositioni ad certas circumstantias articulum litigantis restringenti adversantur, & sic indirectè etiam articulo per testes tales probato: super quibus admittuntur testes reprobatorii etiam post publicationem attestacionum, prout sumitur ex *c. Ex tenore. 35. h. t.* Cùm per hanc restitutio illa primùm innotescat. Vide plura de his apud Auctorem Meth. hoc & sequenti §. in quo queritur: Quando, & in quibus casibus etiam post publicatas attestaciones iisdem, vel alii testes super iisdem, vel directè contrariis articulis denuò produci, & recipi possint?

SECTIO VI.

De exceptione contra testes, & eorum reprobatione.

§. I.

Quomodo, & quando excipiendum sit contra testes?

Contra testes possunt triplicis generis exceptiones opponi. Primò contra personas testium, quòd vel omnino, vel ratione causæ ad testimonium dicendum sint inhabiles, ut supra dictum. Secundò, contra examen testium, quòd

non sit legitimè factum, vel ex defectu jurisdictionis ab incompetente Iudice, vel quòd producti, & recepti fuerint testes ante litem contestatam; quòd admitti fuerint parte non citatà; quòd post tertiam productionem recepti fuerint, sine solemnitate legali; quòd recepti fuerint post percepta testificata; quòd recepti fuerint post conclusionem in causa, aut post renuntiationem ultimarum productionis; quòd recepti sint non parati, simul, ac non seorsim & secretè, de quibus omnibus jam actum in Superioribus h. t. Tertiò excipi potest contra ipsa testium dicta, & depositiones, quidem varijs modis, prout iterum à dictis patet.

Quando autem excipiendum sit, & queratur? Respondetur primò, contra personas testium opponi debent regulariter exceptiones, priusquam eorum attestaciones sunt publicatæ (ne videtur ex odio magis factarum attestacionum reprobari) ita tamen, ut à commentum regula tres casus excipiat *c. Presentium §. h. t.* Primò scilicet si, excipiens post publicationem attestacionum juret, quòd malitiosè non agat excipiendo. Secundò, si citatus adversarius ad videndum testes contra se productos cum protestatione sibi reservavit facultatem excipiendi contra eorum personas. Tertiò, si probaverit (saltem per juramentum proprium) quòd ea, quæ opponere vult contra testes, post publicatas attestaciones primùm didicerit. Quæ tamen omnia intelligi debent de testibus non absolutè & simpliciter inhabilibus, contra quos semper, etiam post publicatas attestaciones excipi potest, sed de testibus lectur-

dum quid inhabilibus, quorum depositiones subinde admittuntur.

§. II.

De depositione testium, qui producti sunt, ad probandam exceptionem dilatoriam, vel peremptoriam super causa principali.

Testes producti ad probandam exceptionem dilatoriam tantum, quam Reus contra Actorem proponit, non possunt cogi, nec admitti debent, ad testimonium ferendum super causa principali, cum tantum juraverint, veritatem se dicturos super exceptione dilatoria. *c. De testibus 29. h. t.* & eorum depositio magis tendat, ad impediendum ceptum negotium, quam ad prosequendum. Si vero producti sint super exceptione peremptoria probanda, tunc presente adversario, ut etiam super causa principali deponant, jurare debent, & cogi possunt, ut jurent, super toto negotio se veritatem dicturos, quia simul procedi potest super exceptione peremptoria, & super causa principali.

§. III.

An, & quando exceptio opposita contra testes impediatur eorum restitutionem, vel non?

Ordinarie non impedit receptionem & examinationem testium, si a Reo contra testes adversum se productos excipiatur, sed questio de illorum inhabilitate in finem litis reservari potest, (fortassis in progressu apparebit, nihil horum depositionibus opus esse ad sententiam ferendam, & consequenter frustra de eorum inhabilitate litigaretur)

nisi testi objiceretur notorius defectus, sive crimen publicum, & manifestum, vel tale, quod in continenti statim probari potest (talis enim exceptio impedit talis testis receptionem, & examinationem; neque in finem reservari debet, uti patet ex *c. Ex parte 7. h. t.* vel contra quem opponitur exceptio, pugnet etiam praesumptio juris, aut opponatur, quod sit capitalis inimicus ejus, contra quem producit; quod sit excommunicatus vitandus, quod sit periculum, ne postea non possit examinari, &c. multi tamen docent, quod sit in arbitrio Iudicis, utrum velit exceptiones contra personas testium reservare in finem litis.

§. IV.

An, & quomodo licitum sit, reprobare testes?

Quid liceat testes probatorios super causa principali productos reprobare, & horum reprobatos iterum reprobare, non autem reprobatos hos reprobatos ex *c. Licet Dilectus 49. h. t.* patet. Ne partibus litigantibus, ut ait Pontifex, detur occasio, negotium & litem diutius protrahendi. Et quamvis hoc capitulum tantum loquatur de personis testium, quod taliter reprobari possint, intelligi tamen etiam debet de reprobandis dictis, sive depositionibus testium, cum sit par ratio: neque impedit etiam, quominus testes reprobatos ulterius reprobari possint per instrumenta, quia solum prohibetur, tertia fieri reprobatio per testes, quo in casu magis periclitatur causa de inutili prolongatione, quam impeditam vult *cit. c.* Modus autem servandus in reprobatione testium

um probatoriorum, & reprobatoriorum potissimum consistit in eo, quod delicta sive defectus, qui testibus obijciuntur, specificè exprimantur, & probentur, & juramentum præster opponens, quod non malitiosè procedat. *Præsentium 2. §. Testes h. r. in 6. ad omnem præsumptionem elidendam, quæ in altera præsertim reprobatione intervenire possit. Et quamvis ipse producent non*

possit testes à se productos reprobare, nisi inimicitia graves inter producentem & testes intervenissent, vel alia nova causa emerferit, potest tamen eorum testimonia reprobare, si videat pro suo partius adversario deponere eos, aut in diis suis non convenire; cum producenti has personas in testes, pro testibus quidem approbaverit, non tamen eorum dicta, quæ cum adhuc nescit,

T I T U L U S XXI. DE TESTIBUS COGENDIS VEL NON

§. I.

Quando, & in quibus causis, ac quomodo testes compelli possint ad ferendum testimonium.

Possunt ordinariè de utroque jure, si rogati, vel vocati testimonium ferre nolint, sine rationabili causa excusante, compelli à iudice, & cogi sub interminatione etiam censuræ, aut multæ pecuniariæ in causis pecuniariis, seu civilibus, ad testimonium perhibendum, ob publicam scilicet necessitatem, & utilitatem. Uti habetur in *L. si quando 19. §. Authen. sequente. Cod. de testibus §. c. Causam 1. c. Cum super 2. §. Caterum 6. h. r.* (ob præsumptionem mali doli, nisi aliâ præsumptione hæc ipsa elidatur) nisi specialiter ab hac coactione excepti essent, non quidem ob juramentum, quod fortassis de non testificando contra aliquem illicitè fecerant, sed ob alias causas, uti paulò post dicitur.

§. II.

An, & quando testes cogi possint ad ferendum testimonium in causis criminalibus?

Spectato jure Canonico nec Laicis coguntur ordinariè ad testimonium ferendum in causis criminalibus, quæ directe agitur ad vindictam publicam (quamvis multi teneant contrarium, prout probari posse videtur ex *c. Dilectorum 10. h. r. junctâ Glossi. V. Super criminibus*, ob periculum scilicet gravium odiorum, & peccatorum ex tali testimonio timendorum, ac incurrendæ irregularitatis, quæ ratio multò magis probandum ferat, nemo cogi possit, de quo in iudiciis nulla publica suspicio est, nisi infamia præcessit, nisi crimen esset valè periculosum, & perniciosum etiam in futurum; aut veritas aliter sciri non posset, cum præiudicio Reipublicæ, *c. Pervenit §. h. r.* aut malitiosè se subtrahat